

sı üzerine 10 Temmuz 1920'de işgal kuvvetlerinin şehri terketmesiyle kurtuldu. 1923'te nahiye merkezi iken kaza merkezi statüsüne getirilen Birecik Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir gelişme kaydetmediyse de 1956'da Fırat üzerinde Türkiye'nin en uzun köprülerinden birinin yapılmasıyla yeniden gelişmeye başladı. Böylece bölgede ticaret canlandığı gibi nüfus da arttı. 1927'de 9100 olan Birecik'in nüfusu 1945'te 10.790'a, 1965'te 15.317'ye, 1985'te 25.998'e, 1990'da da 28.440'a ulaştı. Şehir bugün Fırat boyunca doğuya doğru tarım alanları istikametinde gelişme göstermektedir. Dünyada soyu giderek tükenmekte olan ve Türkiye'de sadece Birecik'te yaşayan keleş kuşlarının burada koruma altına alınması da ayrıca önem taşımaktadır.

Birecik ilçesinin merkez bucağından başka Böğürtlen adlı bir bucağı ve otuz dokuz köyü vardır. Yüzölçümü 852 km² olan ilçenin 1990 sayımına göre nüfusu 58.907, nüfus yoğunluğu ise 69 idi.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 184, 276, 378, 496, 501, 710, 998; BA, MAD, nr. 5433; BA, D.BŞM, nr. 1585, 1868; BA, Cevdet-Bahriye, nr. 3978, 4305; BA, Cevdet-Nâfiya, nr. 1852; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 247-251; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1403/1983, s. 183, 437, 439; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 647; XI, 98, 353, 475, 483; Matrakçı Nasuh, *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrâkeyn* (nşr. Hüseyin G. Yurdaydın), Ankara 1976, vr. 44^b, 75^b, 103^b; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 597-598; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 145-146; J. B. Tavernier, *Les Six Voyages de Turqui et de Perse* (nşr. Stéphane Yarasimos), Paris 1981, I, 241-243; *Géographie d'Aboulféda*, II/2, s. 46; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 1436; *Cuinet*, II, 265-269; Faruk Sümer, *Karakoyunlular*, Ankara 1967, s. 100-101; Nejat Göyünc, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul 1969, s. 42-43; a.m.f., "XVI. Yüzyılda Güneydoğu Anadolu'nun Ekonomik Durumu", *Türkiye İktisat Tarihi Semineri*, Ankara 1975, s. 87-89; Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi: 1098'den 1118'e kadar*, İstanbul 1974, s. 148-152; a.m.f., *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, Ankara 1987, s. 10-12, 29, 34, 151-152; Monik Keruran v.dğr., *Index Géographique du Répertoire Chronologique d'Épigraphie Arabe*, Caire 1975, s. 26; Osman Turan, *Seçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, s. 380; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, 161; II, 195, 275; III, 260; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I: Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Ankara 1988, s. 88, 106-107, 257; Halil Sahillioğlu, "Dördüncü Murad'ın Bağdat Seferi Menzîlnâmesi", *Belgeler*, II/3-4, Ankara 1967, s. 21; Cengiz Orhonlu – Turgut Işıksal, "Osmanlı Devrinde Nehir Nakliyatı Hakkında Araştırmalar: Dicle ve Fırat Nehirlerinde Nakliyat", TD, sy. 17-18 (1968), s. 77-102; M. Streck, "Birecik", *İA*, II, 629-632; a.m.f., – [V. J. Parry], "Biredjik", *EI*² (İng.), I, 1233-1234.

İDRİS BOSTAN

BIRGE, John Kingsley

(1888-1952)

Bektaşılık tarihiyle uğraşan
Amerikalı Türkolog.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Connecticut'ın Bristol şehrinde dünyaya geldi. Yüksek öğrenimini gördüğü Yale Üniversitesi'nden 1909'da mezun olduktan sonra Connecticut'ta Hartford Teoloji Semineri'ne devam ederek buradan da 1913'te diploma aldı. 1914'te İzmir'deki Amerikan misyoner teşkilâtında göreve girdi. 1923'te yurduna döndü, fakat 1927'de yeniden Türkiye'ye gelerek kısa süreler için Amerika Birleşik Devletleri'ne gidip gelmeleri hariç ölümüne kadar burada kaldı. Birge Türkiye'deki Amerikan misyoner kuruluşu olan Kitâb-ı Mukaddes Şirketi'nde (Bible House) ve bazı kültür kurumlarında öğretim görevlisi, öğretmen ve danışman olarak çalıştı; on yıl kadar da Yakındoğu Amerikan misyoner kuruluşlarının idare heyeti sekreterliğini yürüttü. Bir taraftan da Washington'daki Library of Congress ile diğer bazı büyük Amerikan kütüphanelerine Türkçe yazma ve basma kitaplar alımında danışmanlık yaptı. II. Dünya Savaşı sırasında 1943-1944 yıllarında ve savaştan sonra 1947-1948'de Princeton Üniversitesi'nde ders verdi. Milletlerarası Doğu Araştırmaları Cemiyeti'nin (International Society for Oriental Researchs) kurucularından oldu ve cemiyetin Leiden'de yayımladığı *Oriens* adlı derginin idare heyetinde görev aldı. 14 Ağustos 1952'de Rumelihisarı'ndaki evinde öldü.

Birge'nin en önemli eseri, Londra'da Luzac Kitabevi'nin Doğu dinleri dizisinin (Luzac's Oriental Religions Series) VII. cildi olarak çıkardığı *The Bektashi Order of Dervishes* adlı kitaptır (Londra-Hartford 1937). Bu 291 sayfalık eserin içinde metin dışı otuz üç resim bulunmaktadır. Türk tasavvuf hayatında Bektaşiliğin yeri, bu tarikatın tarihçesi, pîrleri ile başlıca velîleri, örf ve âdetleri, diğer mezhep, tarikat ve hatta dinlerle olan münasebetleri açık ve düzgün bir plana göre araştırılarak ortaya konulmuş, ayrıca eserin sonuna tarikatın kullanılan terimlerin açıklamaları (s. 251-271) ile çok zengin bir bibliyografya (s. 272-284) eklenmiştir. Bu kitap Bektaşılık hakkında şimdiye kadar yayımlanmış eserlerin en derli toplu ve konunun takdimi bakımından en düzenli olanıdır. Eser çok etraflı bir şekilde vaktiyle O. Şaik Gökyay tara-

findan tanıtılmış, bu arada tam bir özeti de verilmiştir. Birge'nin bu eserinin dışında *Turkey Between the Two World Wars* (Newyork 1944) ve *A Guide to Turkish Area Studies* (1949) adlı iki kitabı daha bulunmaktadır. American Council of the Learned Societies tarafından yayımlanan ikinci eser, o tarihe kadar Türkiye ve Türklere hakkında yayımlanmış kitap ve yazıların bibliyografyasıdır. Birge ünlü İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce Redhouse lugatlarının yeni yayımına girişmiş ve yardımcıları ile birlikte yenileştirilmiş olarak bu lugatın İngilizce-Türkçe cildini bastırmış ise de (İstanbul 1952) Türkçe'den İngilizce'ye olanını görememiştir. Hayatının son iki yılında ise Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihî temelleri üzerine yaptığı bir araştırma ile uğraşmış, ancak bu eserini tamamlayamamıştır.

Ölümünden sonra günlük bir gazetedeki kendisiyle ilgili bir makalede kaydedildiği gibi J. K. Birge, Amerikan misyoner teşkilâtının temsilcisi olarak Türkiye'ye gönderildiği ve kuruluş gayesi temsil ettiği hristiyan mezhebine adam kazanmak olan Bible House'da görev aldığı halde, av arayan bir avcı gibi misyonerlik etmeyi doğru bulmamış, kurumunun faaliyetlerini yalnız irfan hareketlerine göre ayarlamıştır. Böylece Türkiye ile Amerika arasında misyonerlik yüzünden ayrı bir hava meydana getirecek yerde birleştirici bir köprü oluşturarak Türk ruhunu ve Türk edebiyatını Amerika'ya tanıtmakta faal bir rol oynamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Orhan Şaik Gökyay, "The Bektashi Order of Dervishes'in Tahlil ve Tanıtılması", *Ülkü*, XI/65, Ankara 1938, s. 477-480; "Aramızdan Ayrılanlar: Dr. Birge'nin vefatı", *Vatan*, 17 Ağustos 1952; "International Society for Oriental Research-Obituary Notice: Dr. John Kingsley Birge", *Oriens*, VI/1, Leiden 1953 (başta ek sayfada bir fotoğraf ile).

SEMAVİ EYİCE

BİRGI

Aydınoğulları Beyliği'nin ilk merkezi,
bugün İzmir ilinin
Ödemiş ilçesine bağlı bucak.

Bozdağ'ın (2159 m.) güney eteklerinde tepeler arasında, dağdan inen Sarıyar deresinin iki yamacında kurulmuş olup denizden yüksekliği 390 metredir. Yörede bazı antik şehirler olmakla birlikte Birgi bir Ortaçağ şehri olarak gelişme göstermiştir. Hypaiapa antik şeh-